อัตลักษณ์พื้นที่ทางเศรษฐกิจของกลุ่มวัฒนธรรมย่อยคนคุ้ยขยะ

IDENTITY OF SUBCULTURE OF WASTE PICKERS ECONOMIC SPACE.

Received: May 21, 2019
Revised: July 10, 2019
Accepted: July 11, 2019

วศิน วิเศษศักดิ์ดี (Wasin wisetsakdee)*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลุ่มวัฒนธรรมย่อยคนคุ้ยขยะ โดยใช้กรอบแนวคิด ทฤษฎีเรื่องของอัตลักษณ์ ในองค์ประกอบตัวชี้วัด 3 ประการ ได้แก่ ลักษณะที่ปรากฏรูปแบบการดำเนินชีวิตและการประพฤติปฏิบัติ และภาษาของกลุ่มที่แสดงผ่านพื้นที่ทางเศรษฐกิจ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาวิจัยที่นำทฤษฎีและวิธีในการศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในประเด็นความเป็นวัฒนธรรมย่อย นำมาบูรณาการร่วมกับเทคนิควิธีในการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การสำรวจ และการทำรังวัด

ผลการศึกษาได้ข้อค้นพบว่า อัตลักษณ์ในพื้นที่ทางเศรษฐกิจของกลุ่มวัฒนธรรมย่อยคนคุ้ยขยะมีกระบวนการสร้างที่มีปัจจัยจากการประกอบอาชีพ สะท้อนผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มคนคุ้ยขยะทั้งในด้านของกายภาพและรูปแบบแนวความคิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะทางอาชีพของกลุ่มที่มีความโดดเด่นและแตกต่างกับบุคคลหรือกลุ่มอื่นๆ ในสังคม เป็นผลรวมของปัจจัยทางวัฒนธรรมทางอาชีพ ที่เกิดเป็นภาพสะท้อนภายใต้ปัจจัยทางวัฒนธรรมทางอาชีพที่สัมพันธ์กับรูปแบบของสถาปัตยกรรม

คำสำคัญ : อัตลักษณ์ วัฒนธรรมย่อย พื้นที่ทางเศรษฐกิจ

* นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร
Student of Doctor of Philosophy Program in Vernacular Architecture, Faculty of architecture, Silpakorn university. wisetsakdee@gmail.com 0865569859

Abstract

The objective of the article is to study the Subculture of waste picker group by using the identity conceptual framework with 3 indicators: appearance, lifestyle and their language which are shown through the economic spaces. Researcher used qualitative research methodology to study the theories, methods of sociological and anthropological studies integrated with techniques in the study of vernacular architecture. The research process consists of non-participant observation, interviewing, surveying and measuring.

The results reveal that Identity of economic space of the waste pickers group have a producing process from their occupation factors which is reflected through various symbols and that is the cause of collective identity of the waste pickers group, both in terms of physical and conceptual forms, which are indicators of the professional characteristics of the group that are distinguished and different to other people or groups in society and it is the overview sum of cultural factors in a career that is a reflection of the cultural factors of the profession related to the architecture.

Keywords: *Identity, Subculture, Economic space*

บทนำ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยในหัวข้อ “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเมือง กรณีศึกษา วัฒนธรรมย่อยคนคุ้ยขยะและรับซื้อของเก่า” หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นการศึกษาวิจัยที่นำทฤษฎีและวิธีในการศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในประเด็นความเป็นวัฒนธรรมย่อยนำมาบูรณาการร่วมกับเทคนิควิธีในการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม อีกทั้งเป็นการแสดงให้สังคมเห็นถึงคุณค่าในวัฒนธรรมย่อยของกลุ่มคนคุ้ยขยะและรับซื้อของเก่าทั้งในลักษณะนามธรรมและรูปธรรม เพื่อสร้างความยอมรับและสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความเข้าใจต่อกัน โดยบทความนี้จะนำเสนอการสำรวจและศึกษาเฉพาะในประเด็นเรื่องของอัตลักษณ์ที่แสดงผ่านพื้นที่ทางเศรษฐกิจของกลุ่มคนคุ้ยขยะ นำไปสู่การวิเคราะห์รูปแบบที่แสดงความเป็นกลุ่มวัฒนธรรมย่อยของกลุ่มคนผู้ประกอบอาชีพคนคุ้ยขยะ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของพื้นที่ทางเศรษฐกิจของกลุ่มคนคุ้ยขยะ ผ่านองค์ประกอบตัวชี้วัดความเป็นอัตลักษณ์ 3 องค์ประกอบ คือ ลักษณะที่ปรากฏ รูปแบบการดำเนินชีวิตและการประพฤติปฏิบัติ และด้านภาษา

วิธีการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “อัตลักษณ์ของพื้นที่ทางเศรษฐกิจของกลุ่มวัฒนธรรมย่อยคนคุ้ยขยะ” ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ด้วยการสำรวจภาคสนามพื้นที่ภายในสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วยการทบทวนข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตและการสำรวจรังวัด ซึ่งมีรูปแบบวิธีและขั้นตอนดังนี้

1. ทบทวนข้อมูลด้านเอกสารเกี่ยวกับวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพคนคุ้ยขยะ และทฤษฎีในการศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ เพื่อนำมากลั่นกรองเป็นข้อมูลพื้นฐานและประเด็นคำถามเพื่อใช้ประกอบกับเครื่องมือในการสำรวจภาคสนามขั้นต้น

2. การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้วิจัยเลือกการสัมภาษณ์ลักษณะเจาะลึก (In-Depth Interview) ในแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi Structured Interview) ซึ่งได้กำหนดโครงสร้างและคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าก่อนการไปเก็บข้อมูล และมีบางคำถามเพิ่มเติมเฉพาะหน้าเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

3. การสังเกต (Observation) ผู้วิจัยเลือกการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) โดยแนะนำและแสดงตัวต่อกลุ่มเป้าหมายว่าเป็นนักวิจัยเพื่อมาศึกษาข้อมูลในเรื่องของรูปแบบการประกอบอาชีพและพื้นที่ทางเศรษฐกิจคนคุ้ยขยะ

4. การสำรวจ (Survey) ผู้วิจัยเลือกการสำรวจลักษณะกายภาพของพื้นที่ทางเศรษฐกิจของกลุ่มคนคุ้ยขยะโดยการถ่ายภาพ การเก็บข้อมูลกายภาพพื้นที่ การทำรังวัด (Measurement)

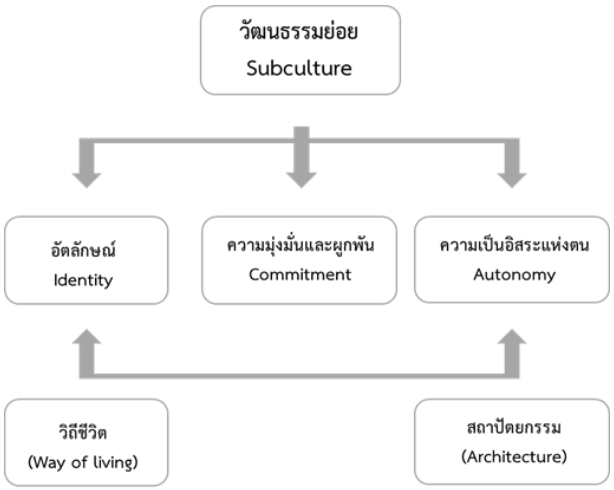
ทฤษฎีและกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้ใช้ทฤษฎีและกรอบแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมย่อย (Subculture) และแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Identity) เป็นกรอบในการวิเคราะห์ความเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ทางเศรษฐกิจของกลุ่มคนคุ้ยขยะ ผ่านลักษณะที่ปรากฏของรูปแบบพื้นที่ทางเศรษฐกิจ รูปแบบการดำเนินชีวิตและการประพฤติปฏิบัติ และภาษา

วัฒนธรรมย่อย (Subculture)

การศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรมย่อย” เป็นการศึกษาทำความเข้าใจคนกลุ่มหนึ่งในสังคมที่มีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากกระแสหลักของสังคม ในขณะวัฒนธรรมหลักคือ วิถีชีวิต ค่านิยม และความเชื่อที่สมาชิกส่วนใหญ่ในสังคมปฏิบัติและให้การยอมรับ กลุ่มวัฒนธรรมย่อยคือ คนส่วนน้อยที่มีความเห็นที่ต่างออกไป พวกเขาแตกต่างและจับกันเหนียวแน่นเป็นกลุ่มก้อนของคนที่วิถีชีวิตที่คล้ายกัน ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้มีวิธีการที่ใช้จัดการกับชีวิตด้านต่าง ๆ ที่แตกต่างไปจากกลุ่มอื่น ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองวิถีที่แตกต่างในการการดำเนินชีวิตโดยมีปัจจัยอาทิเช่น เชื้อชาติ ชนชั้นทางสังคมเศรษฐกิจ ศาสนา อาชีพ เพศ อายุ เป็นต้น ความเป็นวัฒนธรรมย่อยส่งผลต่อการดำเนินชีวิตในลักษณะต่างๆอย่างมีความหมายและมีสำนึกไม่ว่าจะเป็น วัตถุความสัมพันธ์ ระบบค่านิยม ระบบความเชื่อที่ผลิตออกมา และวิธีการผลิตล้วนมีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม ซึ่งในการศึกษาวิจัยจะต้องวางกรอบทฤษฎีที่ประกอบด้วยตัวชี้วัดความเป็นวัฒนธรรมย่อยในด้านต่าง ๆ โดยผู้วิจัยได้ออกแบบกรอบทฤษฎีในการศึกษาวัฒนธรรมย่อย จากการทบทวนงานวิชาการด้านความเป็นวัฒนธรรมย่อย โดยนำแนวคิดทฤษฎีของ Paul Hodkinson (2002 :28) ด้วยวิธีการกำหนดใช้องค์ประกอบตัวบ่งชี้ความเป็นวัฒนธรรมย่อย (Indicative

criteria of Subculture) ซึ่งกำหนดให้มี 3 ตัวชี้วัด คือ อัตลักษณ์ (Identity) ความมุ่งมั่นและผูกพัน (Commitment) และความเป็นอิสระแห่งตน (Autonomy) (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 : ภาพแผนผังกรอบทฤษฎีในการศึกษาวัฒนธรรมย่อย

อัตลักษณ์ (Identity)

อัตลักษณ์ คำนี้มีที่มาจากภาษาบาลีประกอบ ด้วยคำว่า อตฺต + ลักษณ โดยที่ “อัตตะ” มีความหมายว่า ตัวตน ส่วน “ลักษณะ” หมายถึง สมบัติเฉพาะตัว ดังนั้นนิยามความหมายของคำว่า “อัตลักษณ์” จึงหมายถึง คุณลักษณะเฉพาะตัวซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของบุคคล สังคม ชุมชน หรือประเทศ ตัวอย่างเช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา ซึ่งมีคุณลักษณะเฉพาะของชุมชนนั้นๆ ซึ่งไม่เหมือนกับสังคมอื่นๆ หรืออีกนัยยะคือลักษณะที่เด่นและแตกต่างไม่เหมือนกับของบุคคลอื่นๆ นั่นเอง (คนอง วังฝายแก้ว, 2559)

นิยามความหมายของอัตลักษณ์นั้นมีนักวิชาการได้ให้คำนิยามความหมายไว้มากมาย อาทิเช่น Barker (2000) อ้างถึงใน นทิพัฒน์ ไชยโสดา (2555 :14) กล่าวว่า อัตลักษณ์ไม่ใช่เรื่องที่ติดตัวมากับธรรมชาติ (Anti-essentialism) หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาและอัตลักษณ์นี้ เกิดขึ้นได้จากการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

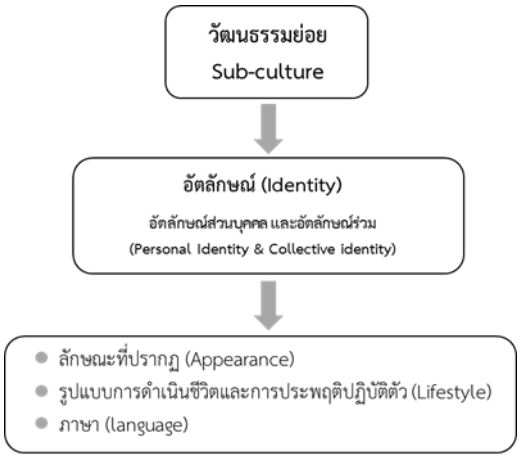
ประสิทธิ์ ลีปรีชา (2547) ได้อธิบายความหมายของอัตลักษณ์สองนัยยะด้วยกันคือ ความเหมือนและความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป (Consistent distinctiveness) นั่นคือ การตีความหมายเหมือนกับบนพื้นฐานของ ความสัมพันธ์ และการเปรียบเทียบกันระหว่างคน ในความคล้ายคลึงและความแตกต่าง

อัตลักษณ์ได้มีการจัดแบ่งประเภทของอัตลักษณ์เป็น 2 ระดับคือ อัตลักษณ์ระดับส่วนบุคคล (Personal Identity) และอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) (วราลักษณ์ ศรีกันทา, 2555 :13) โดยธีรยุทธ บุญมี (2546) อ้างถึงใน ธงชัย สมบูรณ์ (2549) กล่าวสนับสนุนแนวคิดนี้โดยอธิบายว่า อัตลักษณ์ทั้งสองส่วนนี้จะกระจายตัวในสังคมและประวัติศาสตร์แต่ละช่วงที่แตกต่างกัน โดยอัตลักษณ์ส่วนบุคคลเป็นรูปธรรม

ที่จับต้องได้ เช่น รูปร่างหน้าตา เป็นต้น ส่วนอัตลักษณ์ร่วม จะแสดงออกโดยสัญลักษณ์ที่มีลักษณะเป็นนามธรรม เช่น พิธีกรรม แนวความคิดความเชื่อ เป็นต้น อัตลักษณ์ของกลุ่มที่วัฒนธรรมย่อยจึงหมายถึง กลุ่มคนที่มีการใช้รูปแบบในเชิงสัญลักษณ์ (Symbol) รูปแบบหนึ่ง ๆ รูปแบบที่แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติเฉพาะของคนหรือกลุ่มที่ทำให้โดดเด่นขึ้นมาหรือแตกต่างจากผู้อื่นหรือกลุ่มอื่น โดยอัตลักษณ์นั้นจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อตัวเราหรือกลุ่มของเรามีความสัมพันธ์และเปรียบเทียบกันกับผู้อื่นทั้งในความเหมือนกันและความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป

โดยในบทความนี้ได้แสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมย่อยคนคุ้ยขยะ ที่แสดงออกผ่านพื้นที่ทางเศรษฐกิจของกลุ่มคนคุ้ยขยะ ซึ่งกำหนดกรอบทฤษฎีเพื่อเป็นแนวทางการศึกษามีองค์ประกอบ 3 ส่วนด้วยกันในการบ่งชี้ถึงอัตลักษณ์ในความเป็นวัฒนธรรมย่อย (นทิพัฒน์ ไชยโสดา, 2555 :20) ได้แก่

1. ลักษณะที่ปรากฏ เช่น การแต่งกาย ข้าวของเครื่องใช้โดยรวมถึงลักษณะภายนอกที่ปรากฏอยู่ให้เห็นนั้นเอง
2. รูปแบบการดำเนินชีวิตและการประพฤติปฏิบัติ
3. ภาษาของกลุ่ม เช่น คำ สแลง ศัพท์เฉพาะกลุ่ม วิธีการพูด เป็นต้น

ภาพที่ 2 : ภาพแผนผังกรอบทฤษฎีในการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมย่อยที่แสดงผ่านองค์ประกอบ 3 ส่วน
ได้แก่ ลักษณะที่ปรากฏ รูปแบบการดำเนินชีวิตและการประพฤติปฏิบัติ และภาษาของกลุ่ม

ผลการวิจัย

ณ สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยพื้นที่ 465 ไร่ ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี ตำบลคลองขวาง อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี ได้เริ่มดำเนินการกำจัดขยะมูลฝอยตั้งแต่ปี 2529 จนถึงปัจจุบันดำเนินการกำจัดขยะมูลฝอยด้วยวิธีการฝังกลบ โดยรูปแบบการบริหารแบบศูนย์รวม คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรีเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในการกำจัดขยะมูลฝอย และให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ ในจังหวัดนนทบุรีเก็บรวบรวมขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของตนเอง และส่งมากำจัด ณ สถานที่กำจัดขยะมูลฝอย ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี[1] ซึ่งภายในพื้นที่ประกอบไปด้วยพื้นที่ชั่งน้ำหนักขยะ พื้นที่ขยะติดเชื้อ พื้นที่เตาเผา พื้นที่บำบัดน้ำชะขยะ และพื้นที่เป้าหมายที่เป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจหลักของกลุ่มคนคุ้ยขยะที่เข้าไปประกอบอาชีพโดยคนคุ้ยขยะได้มีการเรียกพื้นที่นี้ว่า “กอง” คือ พื้นที่ฝังกลบขยะมูลฝอยชุมชน ซึ่งมีลักษณะสภาพแวดล้อมเป็นพื้นที่โล่ง มีลักษณะเป็นกองชั้นดินและขยะที่มีความสูงประมาณมากกว่า 10 เมตร (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 : ภาพลักษณะพื้นที่สถานที่กำจัดขยะมูลฝอย ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี

พื้นที่กองขยะจึงเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจหลักที่ก่อเกิดความเป็นกลุ่มวัฒนธรรมย่อย แสดงให้เห็นความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มคนคุ้ยขยะ ผ่านองค์ประกอบตัวชี้วัดทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ลักษณะที่ปรากฏ รูปแบบการดำเนินชีวิตและการประพฤติปฏิบัติ และภาษาของกลุ่มในการประกอบอาชีพการคุ้ยขยะ

1. ลักษณะที่ปรากฏในพื้นที่ทางเศรษฐกิจ

1.1 ลักษณะพื้นฐานของพื้นที่ทางเศรษฐกิจ

ภายในพื้นที่กองขยะจะเห็นเพิงพักที่ใช้เป็นที่หลบแดด หลบฝนส่วนตัวของแต่ละคนหรือครอบครัวและเป็นพื้นที่คัดแยกขยะเพื่อนำไปขายเป็นพื้นที่หลักในการประกอบอาชีพคุ้ยหาขยะกระจัดกระจายอยู่ทั่วบริเวณกองขยะ โดยกลุ่มคนคุ้ยขยะใช้คำเรียกพื้นที่ลักษณะนี้ว่า “ร่ม” เป็นลักษณะที่ปรากฏในการจัดการพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่ตอบสนองวิถีชีวิตการประกอบอาชีพคุ้ยขยะ และการดำรงชีวิตระหว่างการทำงานในแต่ละวันในกองขยะ โดยปัจจัยลักในการเลือกทำเลที่ตั้งร่มนั้น ได้แก่ การเป็นพื้นที่ว่างที่ยังไม่มีผู้ใดจับจอง ซึ่งจะต้อง

[1] การศึกษาร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการกำจัดขยะ : กรณีศึกษาจังหวัดนนทบุรี

ตั้งอยู่ใกล้กับจุดที่รถขยะนำขยะมาทิ้ง และรถตักขยะคอยตักเกลี่ยขยะเพื่อให้ขยะกระจายออก เพื่อความสะดวกในการเข้าคุ้ยขยะ และการนำขยะมาพักเพื่อคัดแยกต่อไป

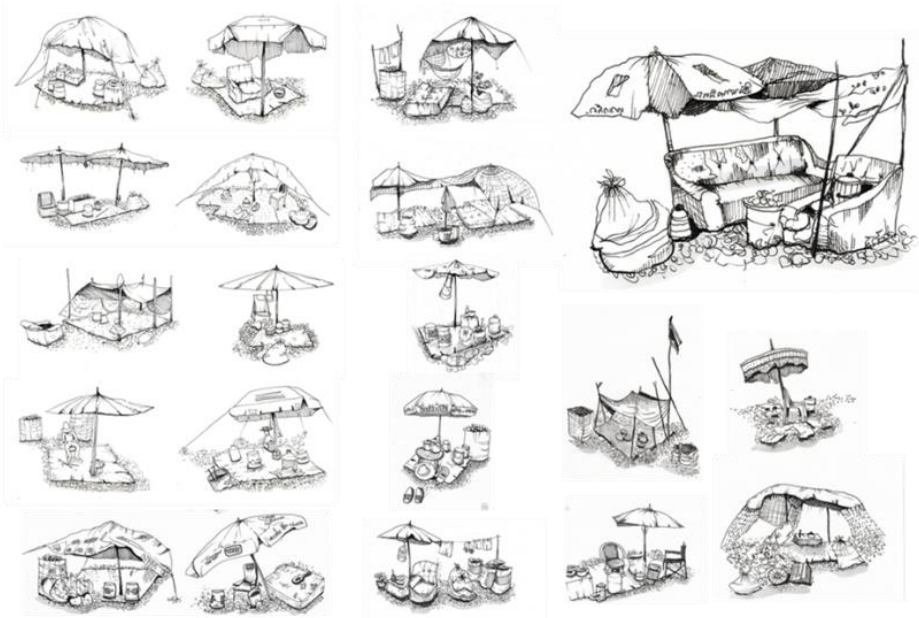
ลักษณะพื้นฐานของพื้นที่ “ร่ม” เป็นการกำหนดพื้นที่เพื่อตอบสนองในการคัดแยกขยะ พักผ่อนจากการทำงานและทำกิจกรรมต่างๆของแต่ละส่วนบุคคลและครอบครัว พื้นที่มีลักษณะการจัดวางแบบชั่วคราว สามารถเคลื่อนย้ายตำแหน่งหรือปรับเปลี่ยนการใช้งานได้ตลอดเวลา โดยมีร่มหรือผ้าใบกันแดด เป็นสัญลักษณ์และการกำหนดพื้นที่ว่างที่มีขนาดที่แตกต่างตามความต้องการ และประโยชน์ใช้สอยของแต่ละบุคคล (ภาพที่ 3) และเมื่อนำภาพแผนผังพื้นที่ร่มของกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดมาเทียบเคียงกัน (ตารางที่ 1-2) แสดงให้เห็นถึงขนาดของพื้นที่ที่แตกต่างกันโดยพื้นที่ที่มีมากที่สุด ขนาด 15 ตารางเมตร และพื้นที่ที่เล็กที่สุดนั้นใช้พื้นที่เพียง 3.50 ตารางเมตร โดยผู้ใช้พื้นที่มีตั้งแต่คนเดียวจนถึง 4 คน แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการกำหนดพื้นที่ที่ปรากฏภายในพื้นที่ร่มของกลุ่มคนคุ้ยขยะที่มีขนาดแตกต่างกัน

“ในกอง (ศูนย์กำจัดขยะนนทบุรี) ใครก็สามารถมาจับจองที่ทำมาหากินได้เลย
ไม่มีการเสียค่าใช้จ่ายใดๆ เพียงแต่เมื่อหาขยะได้คุณต้องนำไปขายยังศูนย์รับซื้อข้างล่างกองเท่านั้น ไม่ได้เป็นกฎเกณฑ์อะไรหรอก แต่เป็นที่รู้กัน...”

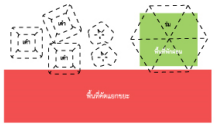
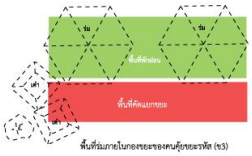
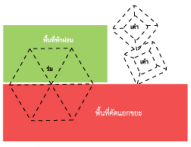
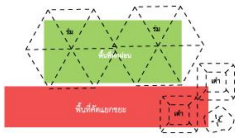
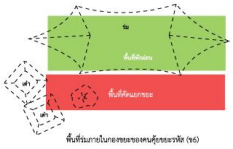
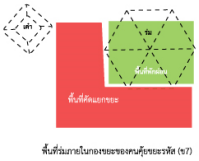
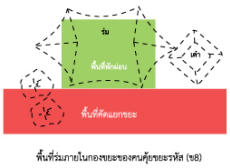
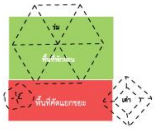
“ขนาดพื้นที่ในร่มที่เล็กใหญ่ไม่เกี่ยวกับคนในร่มหรอก มันแล้วแต่ใครจะกำหนดตามการใช้งานมากกว่า...”

“เมื่อก่อนร่มพี่ก็อยู่ตรงนั้นแหละ แต่ตอนนี้ลูกเขยมาขับรถตักอยู่กองนี้ ก็เลยย้ายมาแถวๆนี้ดีกว่า มันตักเขามือให้เราได้ตลอดวันเลย...”

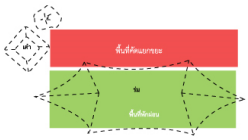
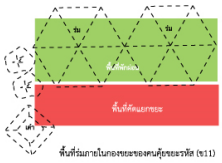
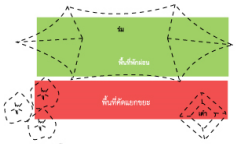
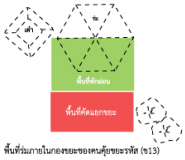
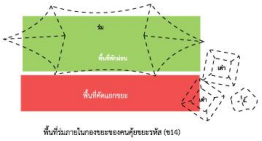
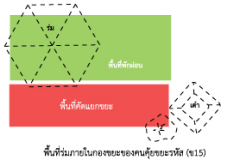
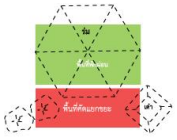
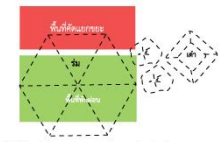
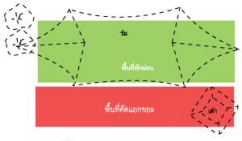
บทสัมภาษณ์คนคุ้ยขยะ

ภาพที่ 3 : ภาพกายภาพลักษณะที่หลากหลายของพื้นที่ “ร่ม”

ลำดับ	ภาพพื้นที่	ผังการใช้งานพื้นที่	ขนาดพื้นที่ (ตร.ม.)	จำนวนผู้ใช้งานในพื้นที่ (คน)
ข1			6.00 ตร.ม.	1
ข2			12.50 ตร.ม.	1
ข3			17.50 ตร.ม.	4
ข4			17.50 ตร.ม.	1
ข5			10 ตร.ม.	2
ข6			15 ตร.ม.	1
ข7			7.50 ตร.ม.	1
ข8			17.50 ตร.ม.	1
ข9			9.00 ตร.ม.	1

ตารางที่ 1 : ตารางข้อมูลลักษณะพื้นฐานของพื้นที่ “ร่ม” ตารางที่ 1

ลำดับ	ภาพพื้นที่	ผังการใช้งานพื้นที่	ขนาดพื้นที่ (ตร.ม.)	จำนวนผู้ใช้งานในพื้นที่ (คน)
ข10			17.50 ตร.ม.	3
ข11			17.50 ตร.ม.	1
ข12			17.50 ตร.ม.	1
ข13			12 ตร.ม.	1
ข14			17.50 ตร.ม.	1
ข15			14.00 ตร.ม.	2
ข16			10.50 ตร.ม.	2
ข17			10.50 ตร.ม.	1
ข18			17.50 ตร.ม.	1

ตารางที่ 2 : ตารางข้อมูลลักษณะพื้นฐานของพื้นที่ “ร่ม” ตารางที่ 2

1.2 ผังพื้นที่และประโยชน์ใช้สอย

ลักษณะพื้นที่ “ร่ม” เป็นการกำหนดพื้นที่เพื่อตอบสนองในการคัดแยกขยะ พักผ่อนจากการทำงานและทำกิจกรรมต่างๆของแต่ละบุคคล โดยใช่ร่มหรือผ้าใบกันแดด เป็นสัญลักษณ์และการกำหนดพื้นที่ว่างที่มีขนาดที่แตกต่างตามความต้องการ และประโยชน์ใช้สอยของแต่ละบุคคล ซึ่งจากข้อมูลการสำรวจภาคสนามกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด ได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนหลัก (ภาพที่ 4-5) ได้แก่

พื้นที่คัดแยกขยะ

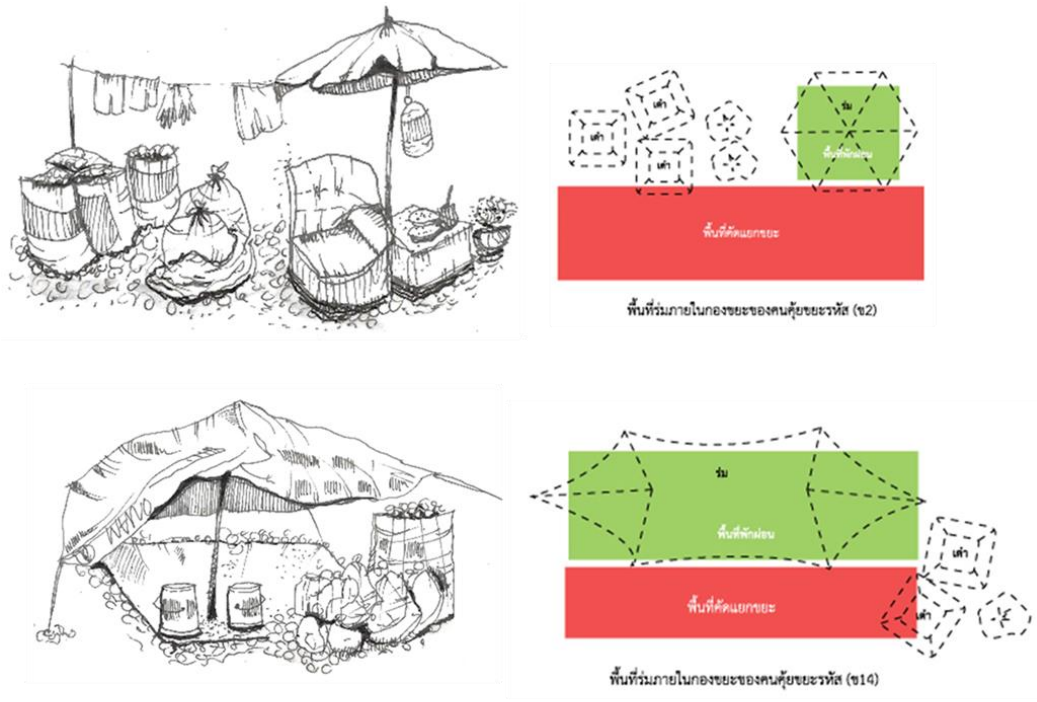
พื้นที่คัดแยกขยะถูกกำหนดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการตอบสนองประโยชน์ใช้สอยสำหรับนำขยะมาพักเพื่อจัดเก็บขยะ โดยลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ว่างเปล่าที่มีการนำขยะหรือสิ่งของที่คุ้ยหามาได้นำมาใส่ถุงหรือเต่า (บรรจุภัณฑ์ใส่ขยะขนาดใหญ่) และการคัดแยกขยะแต่ละประเภท จะเป็นพื้นที่วางขยะและสิ่งของที่ถูกคัดแยกตามประเภท ได้แก่ พลาสติกประเภทต่างๆ เหล็ก สังกะสี และอื่นๆ รวมทั้งเป็นพื้นที่เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ในการคุ้ยขยะ เป็นต้น

พื้นที่พักผ่อน

คนคุ้ยขยะได้กำหนดพื้นที่ส่วนนี้เพื่อวัตถุประสงค์ในการพักผ่อนระหว่างวันจากการคุ้ยหาขยะ อาทิ เช่น นั่งพักผ่อน รับประทานอาหาร พูดคุย เลี้ยงลูก ทำกิจกรรมส่วนตัวต่างๆ ระหว่างวัน และเก็บสัมภาระส่วนตัวที่ใช้ในกองขยะ โดยพื้นที่ส่วนนี้จะประกอบไปด้วยเฟอร์นิเจอร์ที่รองรับกิจกรรมต่างที่กล่าวมาเบื้องต้น เช่น เก้าอี้ โต๊ะ เสื่อ ที่นอน มุ้งหมอน ข้าวของเครื่องใช้ส่วนบุคคลต่างๆ เป็นต้น

ภาพที่ 4 : ภาพรูปแบบลักษณะการจัดพื้นที่ “ร่ม” ของกลุ่มคนคุ้ยขยะ

ภาพที่ 5 : ภาพลักษณะผังและภาพถ่ายการใช้พื้นที่ภายในพื้นที่ “ร่ม”

1.3 รูปแบบและการเลือกใช้เฟอร์นิเจอร์เพื่อตอบสนองการใช้งานในพื้นที่

กลุ่มคนคุ้ยขยะมีปัจจัยในการกำหนดรูปแบบ และการเลือกใช้เฟอร์นิเจอร์ต่างๆเพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการกำหนดขอบเขตพื้นที่ของแต่ละบุคคล และสามารถตอบสนองเหมาะสมกับการใช้งานทั้งในการแยกขยะและการพักผ่อน โดยกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดได้แสดงให้เห็นถึงการนำทรัพยากรใกล้มือและภูมิปัญญา ได้แก่ การนำขยะที่ถูกทิ้งอยู่ภายในกองกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) โดยวิธีการนำกลับมาใช้ตามประโยชน์ใช้สอยเดิมของวัตถุแล้วนำมาซ่อมแซม หรือมีการปรับแต่งเพื่อนำมาสร้างการใช้งานให้เกิดประโยชน์ใช้สอยแบบใหม่ ซึ่งวิธีการเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของพื้นที่ร่มได้อย่างชัดเจน โดยสามารถแบ่งประเด็นต่างๆ ดังนี้

รูปแบบและการเลือกใช้ “ร่ม”

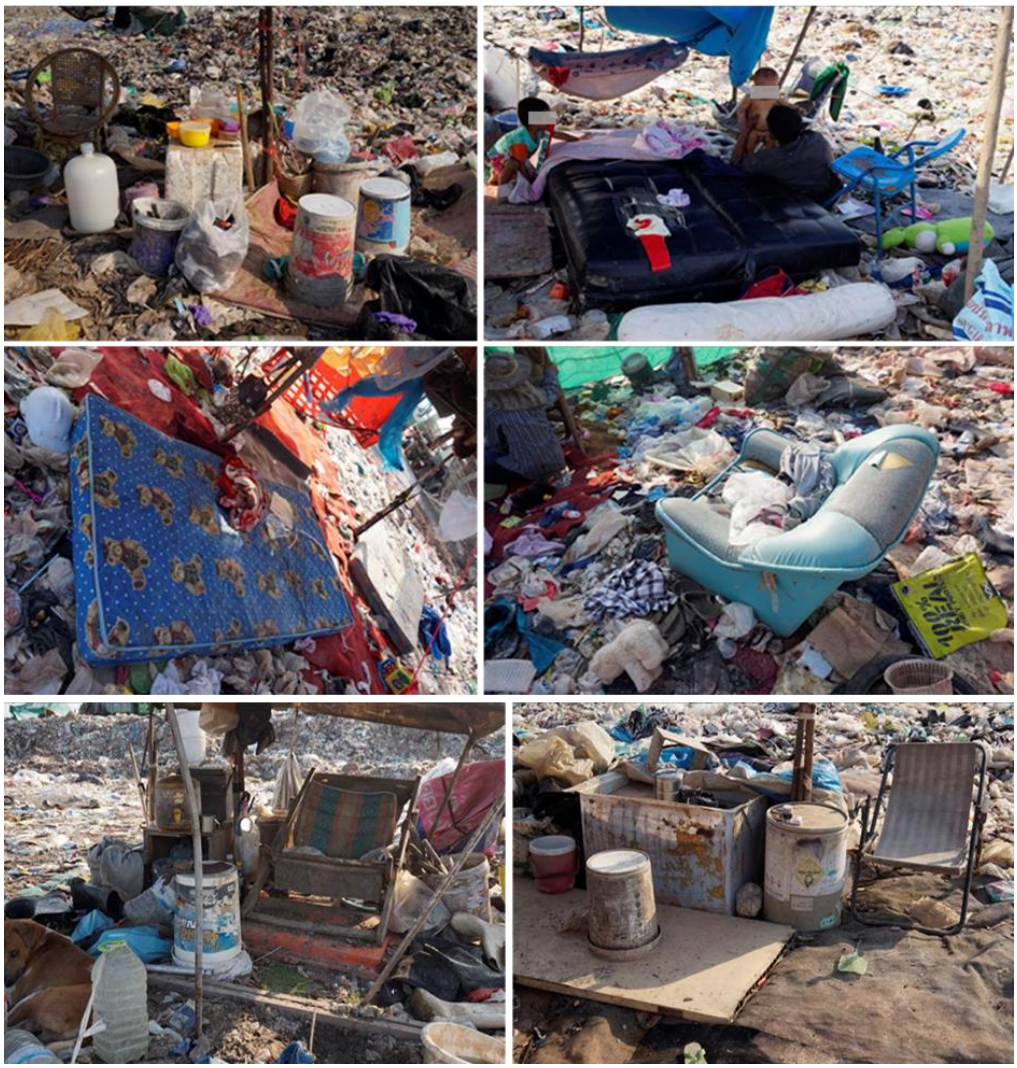
“ร่ม” เป็นสัญลักษณ์การแสดงถึงพื้นที่ของตนเองเพื่อประโยชน์ใช้สอยในการคัดแยกขยะและบังแดดหลบฝน พักผ่อน โดยกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดได้แสดงให้เห็นถึงการนำทรัพยากรที่ใกล้มือต่างๆเหล่านี้ที่หาได้จากในกองขยะนำกลับมาใช้ใหม่ ซึ่งสามารถแบ่งรูปแบบลักษณะของร่ม ได้แก่ ร่มกันฝนสำหรับบุคคลทั่วไป ร่มขนาดใหญ่ที่ใช้ในงานสินค้าต่างๆ ร่มสัปทน(สำหรับแห่นาค) และผ้าใบชนิดต่างๆที่หาได้ เป็นต้น ซึ่งร่มเหล่านี้สามารถเก็บหาได้ภายในกองแล้วนำมาใช้ได้เลยหรือบางกรณีที่นำมาซ่อมแซม ปรับเปลี่ยนเพื่อให้สามารถนำมาใช้งานตามวัตถุประสงค์ของแต่ละบุคคลต่อไป (ภาพที่ 6)

ภาพที่ 6 : ภาพลักษณะรูปแบบและการเลือกใช้ “ร่ม”

รูปแบบและการเลือกใช้เฟอร์นิเจอร์

กลุ่มคุ้ยขยะกำหนดรูปแบบและการเลือกใช้เฟอร์นิเจอร์เพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยในการพักผ่อนและทำกิจกรรมส่วนตัวต่างๆ ระหว่างวันในการทำงาน ซึ่งการนำมาซึ่งเฟอร์นิเจอร์เหล่านี้ก็เป็นการนำทรัพยากรที่หามาได้จากในกองขยะนำกลับมาใช้ใหม่เช่นเดียวกัน โดยเฟอร์นิเจอร์เหล่านี้เป็นทั้งเฟอร์นิเจอร์ที่นำกลับมาใช้ตามประโยชน์ใช้สอยเดิมโดยนำมาซ่อมแซม เช่น เก้าอี้ โซฟา โต๊ะ และพรม เป็นต้น หรือเป็นการนำวัตถุที่สามารถหาได้ นำมาปรับแต่งเพื่อประยุกต์สู่การใช้งานให้เกิดประโยชน์ใช้สอยแบบใหม่ เช่น ถังสี แกนม้วนสายไฟ และกล่องโฟม เป็นต้น (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 : ภาพลักษณะผังและภาพถ่ายการใช้พื้นที่ภายในพื้นที่ “ร่ม”

2. รูปแบบการดำเนินชีวิตในอาชีพคนคุ้ยขยะ

ภารกิจหลักของกลุ่มคนคุ้ยขยะ คือ การค้นหาขยะทุกชนิดภายในกองที่สามารถนำไปขายได้ เช่น พลาสติกรูปแบบต่างๆ เหล็ก อลูมิเนียม ทองแดง เป็นต้น หรือสิ่งของที่ถูกทิ้งแล้วที่สามารถนำมาทำความสะอาดแล้วนำไปขายได้ เช่น รองเท้า เสื้อผ้า กระเป๋า เป็นต้น ภายในพื้นที่ฝังกลบขยะนั้นจะมีจุดที่รถขยะจะนำขยะมาทิ้งเพื่อรอนำไปฝังกลบ โดยจะมีรถตักขยะ (Backhoe Loader) คอยตักเกลี่ยขยะเพื่อให้ขยะกระจายออก ซึ่งเวลานั้นเองที่กลุ่มคนคุ้ยขยะในกองจะสามารถค้นหาขยะที่สามารถนำไปขายได้ โดยแต่ละคนจะมีเครื่องมือได้แก่ ตะกาวและเป้หมา ที่ใช้ในการเก็บและบรรจุขยะต่างๆ ที่ตนเองต้องการเพื่อนำไปคัดแยกและขายต่อไป (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 : ภาพลักษณะการประกอบอาชีพคนคุ้ยขยะ ภายในสถานที่กำจัดขยะมูลฝอย ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี

รูปแบบการทำงานของคนคุ้ยขยะ จึงแสดงให้เห็นถึงลักษณะการทำงานที่เฉพาะตัวของกลุ่ม ทั้งในเรื่องรูปแบบการประกอบอาชีพ และพื้นที่ทางเศรษฐกิจ ที่แสดงถึงความเป็น “คนคุ้ยขยะ” ในกองขยะที่มีความเฉพาะตัวแต่ละคนในการกำหนดช่วงเวลาในการทำงาน รูปแบบการทำงาน พื้นที่ทางเศรษฐกิจของแต่ละคน เป็นการสร้างภาพตัวแทน กำหนดตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในกลุ่มชัดเจน อีกทั้งยังเป็นการแสดงถึงสัญญะที่เฉพาะกลุ่มต่างๆ ที่แตกต่างจากกลุ่มอาชีพอื่นในสังคมอย่างชัดเจน

3. ภาษาที่ใช้เฉพาะของกลุ่มคนคุ้ยขยะ

กลุ่มคนคุ้ยขยะเป็นกลุ่มอาชีพที่มีภาษาด้านวัจนภาษา (Verbal Language) ที่ใช้ในการสื่อสาร โดยเฉพาะภาษาที่เกี่ยวกับอาชีพที่เฉพาะกลุ่มอาชีพ ทั้งในรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) และการสื่อสารภายในกลุ่มย่อย (Group Communication) เป็นการสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจกันในเฉพาะกลุ่มในประเด็นเรื่องของอุปกรณ์เครื่องมือในการประกอบอาชีพคุ้ยขยะในกองขยะ และประเภทของขยะ คำศัพท์ที่ใช้ต่างๆนั้นมีลักษณะเป็นภาษาทางเลือกที่เกิดจากการคิดริเริ่มเกิดการเผยแพร่และเรียนรู้ร่วมกันจนเกิดการยอมรับ เข้าใจและสามารถใช้สื่อความหมายร่วมกันได้ภายในกลุ่มย่อย (Sub-group) ซึ่งแสดงออกมาในลักษณะไม่เป็นทางการ (Informal) ที่แตกต่างจากชื่อที่เป็นทางการ (Formal) และกลุ่มเป้าหมายคนคุ้ยขยะทั้งหมดมีความเข้าใจตรงกันในความหมายเพื่อทำความเข้าใจกันในเฉพาะกลุ่มย่อยของตนที่โดดเด่นจากคนทั่วไปหรือคนในอาชีพต่างๆทั่วไป (ตารางที่ 3)

อัตลักษณ์ทางภาษาคนคุ้ยขยะ

ภาษาคนคุ้ยขยะ (Informal)	ภาษาทางการ (Formal)	ความหมาย
"กอง"	ศูนย์กำจัดขยะนนทบุรี อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี	พื้นที่ที่สามารถคุ้ยหาขยะเพื่อนำไปขาย ภายในศูนย์กำจัดขยะนนทบุรี
"เป้หมา"	กระสอบทอสานจากพลาสติกโพลีโพรพิลีน (Polypropylene)	กระสอบทอสานที่นำมาปรับแต่งเพื่อใช้งานในการขาดเอวเก็บขยะ ที่เรียกว่า "เป้หมา" เนื่องจากกระสอบที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นกระสอบอาหารสุนัข
"เต่า"	กระสอบทอสานจากพลาสติกโพลีโพรพิลีน (Polypropylene)	กระสอบทอสานที่นำมาปรับแต่งเพื่อใช้งาน โดยนำกระสอบหลายๆชิ้น มาเย็บติดกันให้ได้ขนาดใหญ่ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 - 2 เมตร เพื่อนำมาบรรจุขยะที่ทำการคัดแยกประเภท
"ร่ม"	พื้นที่พักผ่อน คัดแยกและจัดเก็บขยะภายในศูนย์กำจัดขยะนนทบุรี	พื้นที่พักผ่อน คัดแยกและจัดเก็บขยะสำหรับผู้มีอาชีพคนคุ้ยขยะภายในกองขยะ
"ใส"	พอลิเอทิลีนเทเรฟทาเลต (polyethylene terepthalate) เรียกย่อ ว่า PET หรือ PETP หรือ PET-P	พลาสติกที่มีเนื้อใส เช่น ขวดน้ำดื่ม น้ำปลา
"สี" หรือ "ติกสี" หรือ "เด้ง" หรือ "เหนียว"	พลาสติก PE หรือ Polyethylene (โพลีเอทิลีน)	พลาสติกที่มีเนื้อสี มีความเหนียว เช่น ขันน้ำพลาสติก ขวดผลิตภัณฑ์ต่างๆ พลาสติกทุกชนิดที่มีสีหรือขุ่น เป็นต้น
"กรอบ" หรือ "แข็ง"	โปลีคาร์บอเนต (Polycarbonate) ย่อว่า PC	พลาสติกที่มีเนื้อกรอบและแข็ง เช่น กล่อง CD กล่องข้าว โคมไฟ
"แก้วขาว"	ขวดแก้ว	ขวดแก้วใส เช่น ขวดน้ำอัดลม ขวดยา
"แก้วแดง"	ขวดแก้ว	ขวดแก้วสีชา เช่น ขวดเครื่องดื่มชูกำลัง ขวดเบียร์
"แก้วเขียว"	ขวดแก้ว	ขวดแก้วสีเขียว เช่น ขวดเบียร์
"ขวดรวม"	ขวดแก้ว	ขวดแก้วรวมทุกชนิดที่ไม่ได้แยกมา
ขาวดำ	กระดาษขาว A4 ขนาด 70-80 แกรม และกระดาษสมุด	กระดาษขาว A4 ที่ใช้สำหรับพิมพ์งานเอกสาร และสมุดสำหรับเขียนงานทั่วไป
เล่ม / จับจั๊วะ	กระดาษสี กระดาษหนังสือ กระดาษอาร์ตมัน	กระดาษจากหนังสือนิตยสารต่างๆ
พิมพ์	กระดาษหนังสือพิมพ์	กระดาษจากหนังสือพิมพ์

ตารางที่ 3 : ตารางรูปแบบภาษาที่ใช้เฉพาะของกลุ่มคนคุ้ยขยะ

สรุปผล

จากการศึกษาวัฒนธรรมย่อยคนคุ้ยขยะ ผ่านพื้นที่ทางเศรษฐกิจโดยใช้กรอบทฤษฎีแนวคิดวัฒนธรรมย่อยและแนวคิดอัตลักษณ์ โดยข้อค้นพบลักษณะที่ปรากฏในอัตลักษณ์พื้นที่ทางเศรษฐกิจของกลุ่มวัฒนธรรมย่อยคนคุ้ยขยะ ผลที่ได้สอดคล้องกับทฤษฎีความเป็นวัฒนธรรมย่อย และองค์ประกอบตังชี้วัดในประเด็นของอัตลักษณ์ (Chaisoda, 2012; Hodkinson, 2002) ที่แสดงให้เห็นถึงวิธีการที่กลุ่มวัฒนธรรมย่อยคนคุ้ยขยะใช้จัดการกับชีวิตด้านต่างๆ ที่แตกต่างไปจากกลุ่มอื่นๆ เป็นปฏิบัติการที่กลุ่มดำเนินไปอย่างมีความหมายและมีสำนึกทั้งในด้านกายภาพ ค่านิยม ระบบความเชื่อที่ผลิตออกมา และวิธีการผลิตล้วนมีอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มแสดงให้เห็นถึงตัวบ่งชี้ความเป็นกลุ่มวัฒนธรรมย่อยทางอาชีพ โดยสรุปข้อค้นพบแบ่งออกเป็น 2 ประการ ดังนี้

1) อัตลักษณ์ของคนคุ้ยขยะนั้นมีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่เกิดจากผลผลิตที่สำคัญโดยมีความสัมพันธ์จากการประกอบอาชีพ แสดงออกผ่านองค์ประกอบตัวชี้วัดทั้ง 3 ประการ ได้แก่ ลักษณะที่ปรากฏในด้านของรูปแบบพื้นที่เศรษฐกิจที่มีลักษณะเฉพาะทั้งในด้านของกายภาพและแนวความคิด รูปแบบการดำเนินชีวิตและการประพฤติปฏิบัติตัว และภาษาที่ใช้เฉพาะของกลุ่มคนคุ้ยขยะ องค์ประกอบทั้งหมดนี้ได้สะท้อนผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ มีเหตุปัจจัยเพื่อตอบสนองการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพในการคุ้ยขยะ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนทิพัฒน์ ไชยโสดา. (2555).

สิ่งเหล่านี้ย่อมมีความสัมพันธ์กับการที่ตัวของคนคุ้ยขยะมองเห็น สามารถเข้าใจความเป็นตัวตนของตนเอง และเข้าใจถึงภาพตัวแทนของตนเองและกลุ่มที่สื่อสารกันภายในกลุ่ม และสื่อสารออกไปสู่สังคมภายนอกอย่างชัดเจน

2) อัตลักษณ์ของคนคุ้ยขยะเป็นลักษณะของอัตลักษณ์ร่วมที่ถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเหมือนกันของสมาชิกในกลุ่มทั้งในด้านของกายภาพและรูปแบบแนวความคิดต่างๆในการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะทางอาชีพของกลุ่มที่มีความโดดเด่นหรือแตกต่างกับบุคคลหรือกลุ่มอื่นๆในสังคม

การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการทำความเข้าใจกลุ่มคนที่มีความแตกต่างโดยใช้เครื่องมือทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนำมาบูรณาการร่วมกับทฤษฎี แนวคิดและวิธีในการศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา นำมาสู่การทำความเข้าใจถึงความหลากหลายและแตกต่างของวัฒนธรรมในสังคม กลุ่มคนคุ้ยขยะ เป็นกลุ่มคนชายขอบที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง ที่มีรูปแบบลักษณะของวิถีชีวิตที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว ที่สะท้อนผ่านการประกอบอาชีพและที่สำคัญคือการสะท้อนผ่านความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม

Reference

Chaisoda N. (2012). **“Khoṭ phēn læ kānsāng ʻattalak phāp tūathǣn māyā khati phān sư̄ sinlapa nai sangkhom rūamsamai.” [Cosplay and identity representations myths through the media arts in postmodern society.]** Master of Arts (Media Arts and Design) Graduate school Chiang Mai University, 14.

Leepreecha P. (2004). **“Kānsāng læ sư̄pthoṭ ʻattalak khoṇng klum chāt phan mong . nai wāt kam ʻattalak.”** Bangkok: O.S. Printing House.

Paul Hodkinson. (2002). **Goth: Identity Style and Subculture**. Oxford: Berg, 28.

Somboon T. (2006). **čhāk ʻongkoṇ hǣng kān rīanrū . . . sū ʻong pīam suk.** Bangkok: Prach siam

Sriguntha W. (2012). **“Kānsư̄sān ʻattalak khoṇng sathāban ʻudomsuksā ʻēkkachon Thai.” [Communication Identity of Thai Private Higher Education].** Master of Education (Educational Administration) Nation University, 13.

Wangfaikaew K. (2016). **“Prīapthīap khwāmmāi khoṇng kham wā " ʻattalak " kap " ʻēkkalak " wā mī khwām tæktang rư̄ mư̄ankan yangrai.** Retrieved on March 28, 2016 from https://www.gotoknow.org/posts/494293